

Павленко Л. А.

ORCID: 0000-0003-0238-7168

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Національний університет «Чернігівський колегіум»*

імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

АРТІЛІ БЕЗРОБІТНИХ: ДОСВІД ВИЖИВАННЯ ЄВРЕЇВ ЧЕРНІГОВА У 20-Х РР. ХХ СТ.

Ключові слова: єврейська громада, безробіття, артіль.

20-ті рр. ХХ ст. стали для євреїв України добою випробувань і виживання в умовах становлення більшовицької влади та подолання повоєнної руйни. Однією з найскладніших проблем того часу було масове безробіття, зокрема в Чернігові – губернському центрі, де на початок 1920-х рр. мешкало 12,5 тис. євреїв, що становило 34,2 % від загальної кількості містян [1, арк. 1].

Одним із методів боротьби з безробіттям було створення малих підприємств із виробництва промислових товарів та послуг з метою працевлаштування безробітних під опікою Чернігівського губернського комітету боротьби з безробіттям губернського відділу праці (далі – губкомборбез) [2, арк. 11]. Практично всі такі підприємства очолювалися і склалися переважно з представників єврейської громади міста [3, арк. 114–117]. У списках завідувачів артілей безробітних фігурують прізвища Епштейн, Левицький, Сінайська, Ізраїлевська, Рапопорт, Гольдберг тощо [4, арк. 153; 3, арк. 1, 39]. Зокрема, з 1922-го до 1930 р. в Чернігові були відкриті і функціонували такі артілі: швейна, капелюшна, панчішно-трикотажна, шевська, деревообробна, рибокопильна, кошикова, ліжково-меблева, їдальня, перукарня, лазня тощо [5].

Умови роботи давали змогу заробляти у важкі часи. Навіть ті єврейські підприємці, які раніше не хотіли працювати на радянську владу, виходили з тіні, реєструвалися на біржі праці і відкривали артілі. Для цього достатньо було подати до губкомборбезу заяву від імені групи безробітних, найчастіше родичів та знайомих, вказавши бажане приміщення (заздалегідь шукали і домовлялися про закинуті, експропрійовані будівлі), список майбутніх співробітників, сферу діяльності, список потрібного обладнання, фінансовий план [2, арк. 85,

182 зв.]. Перші 6 місяців держава звільняла артіль від усіх зборів, податків, орендної плати за приміщення, фінансувала ремонт, надавала позику 150–500 крб, допомагала по можливості потрібним для виробництва обладнанням, сприяла відкриттю магазинів та оренді рундуків на ринках. При закупівлі матеріалів такі артілі мали знижки, при реалізації продукції на ярмарках не сплачували одноразовий збір [2, арк. 26, 103, 177; 4, арк. 1–10, арк. 104, 127].

У Чернігові більшість таких підприємств були створені протягом 1922–1923 рр., але вже в 1924–1925 рр. організовані губкомборбезом інспекції виявили “катастрофічне”, “хаотичне” становище в більшості артілей: “...з кожним днем все гірше, дефіцит збільшується”. Велика заборгованість, брак оборотних коштів, загальна нерентабельність вирішувалися в один спосіб – ліквідацією артілі [6, арк. 3, 4, 14, 20, 22]. Це нічим не загрожувало правлінню артілі: борги списувалися без відшкодування, обладнання, інструмент та матеріали часто залишалися підприємцям через “зношеність”, спроби передати справи до прокуратури не доводилися до кінця. Але найцікавіше, що вже в 1925 р. ті самі люди подавали знову заяви про відкриття нових артілей з новими працівниками, новими назвами, в інших приміщеннях, з новим фінансуванням [5].

Ця “схема” доби НЕПу працювала повсюдно на українських теренах, але завдяки цьому було працевлаштовано значний відсоток безробітних та частково подолано дефіцит товарів та послуг. Прагнення вижити, взаємодопомога, винахідливість і підприємливість допомогли єврейському населенню пристосуватися до нових реалій існування в умовах радянської дійсності.

Література:

1. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. П-10, оп. 1, спр. 241, 152 арк.
2. ДАЧО. Ф. Р-876. Оп. 1. Спр. 2. 182 арк.
3. ДАЧО. Ф. Р-876. Оп. 1. Спр. 9. 330 арк.
4. ДАЧО. Ф. Р-876. Оп. 1. Спр. 3. 180 арк.
5. ДАЧО. Ф. Р-876. Оп. 1. Спр. 7. 111 арк.